

Söndagsänglar

Berit Nesheims *Söndagsänglar* handlar om 14-åriga Maria som snart skall konfirmeras. Puberteten, föräldrauppror, religionens och vänskapens väsen samt rock'n'roll är krafter som rör om i Marias tankar.

Åldersrekommendation:
Åk 8 / gymnasiet

En filmhandledning av
Kajsa Heinemann

Den här filmhandledningen vänder sig till dig som tillsammans med ungdomar i åldern 13-16 år vill diskutera såväl existentiella som religiösa frågeställningar utifrån den norska ungdomsfilmerna *Söndagsänglar*. Maria är en egensinnig, undersökande och ifrågasättande tjej, som med trevande steg via puberteten söker sig till vuxenvärlden och självständigheten.

Filmens handling

Handlingen i *Söndagsänglar* utspelas under några få veckor i en norsk småstad i mitten av 1950-talet. I filmens anslag presenteras fjortonåriga Maria, hennes familj bestående av den hemma arbetande mamman, pappan, som också är ortens präst, lillasyster och lillebror. Kameran panorerer utanför familjens hem, den vackra, rymliga prästgården och söker sig sedan via ett klipp in i huset där bilden registrerar ett smakfullt och materiellt sett välbärgat hem. I samband med klippet från exteriör till interiör övergår musiken från fiolkonserten till tonerna, nu i dur, från någon som spelar piano. Det är Maria, som strax därpå blir avbruten av sin pappa som säger: "Maria, vi spelar inte piano på söndagar." Maria gör ett försök att opponera sig men utan resultat, fadern är orubblig. Mamman försöker lätta upp den tryckta stämningen genom att be Maria hjälpa lillasystern på med kläderna så att de kan komma iväg till kyrkan. När Marias pappa predikar sitter Maria och tänker högt om kvinnobröst, om att fru

Det är mycket som rör sig i huvudet på Maria under konfirmationen. I predikstolen står hennes pappa och mässar.

Tunheim, pappans kyrkliga assistent, skulle se vacker ut i läppstift. Vid söndags ligger Maria och läser om kvinnobröst i Bibelns Höga Visan.

Under en promenad råkar Maria av en händelse se fru Tunheim simma naken i en sjö. Senare tar Maria kontakt med fru Tunheim och erbjuder sig att hjälpa henne i kyrkan, vilket resulterar i att deras relation fördjupas till en vänskap. De läser tillsammans högt ur Höga Visan och Maria lär sig lägga på läppstift. Maria kan prata om sitt tvivel på Gud och den kommande konfirmationen. Fru Tunheim uppmanar Maria att tänka fritt och självständigt och att våga ha modet att göra det som känns riktigt och rätt även om omgivningen tycker annat. Med tiden finner de också gemensamma intressen, som den tyske tonsättaren Bach. Maria trivs bättre i fru Tunheims sällskap än hos sina jämnåriga kamrater som mest smygröker och lyssnar på rock'n'roll.

I Marias religiöst präglade hem råder allvar, ordning och en spelad artighet. Det är pappan, patriarken, som bestämmer vad som är tillåtet. Marias lillebror råkar vid ett par tillfällen släppa sig vid matbordet, vilket har till följd att pappan skickar ut honom ur rummet. Ingen vågar säga emot. Allra minst mamman, som är tyst och beskedlig. Bara Maria vågar säga emot. Vid ett till-

fälle då hennes lillebror återigen pruttat vid matbordet och blivit utskickad, säger Maria att "det är helt naturligt att prutta, att till och med Jesus måste ha pruttat och bajsat med för den delen - och på den tiden hade dom inte ens papper", varpå pappan, tämligen förvånad men högröd i ansiktet, skickar Maria från bordet. En annan dag när Maria stolt och förväntansfull visar upp sitt skolbetyg, bestående av högsta betyg i alla ämnen utom i ett, kommenterar pappan det med att Maria måste ta privatlektioner. Maria blir förtvivlad och rusar in till sitt rum där hon grätandes längtar till ett ställe där pappor vågar vara pappor och inte bara präster. Från och med denna stund svär Maria på att hon ska bli ateist. Hon torkar tårarna, stoppar bomull i bh:n och cyklar till en lokal där hennes jämnåriga kamrater håller till. Hon välkomnas av kamraterna som lyssnar på rock, röker och dricker alkohol. Efter hand börjar några dansa till musiken och Maria blir uppbjuden av en kille men det trevliga får ett snabbt slut då Maria upptäcker att hon tappat sina "bröst", dvs bomullen på golvet.

En dag när Maria är på väg hem möter hon en ambulans, det är hennes mamma som blivit svårt sjuk och nu tvingas ligga inne på sjukhus en längre tid. Ungefär samtidigt upp-

täcker hon att hennes pappa och fru Tunheim har en kärleksrelation, som pappan nu vill göra slut på – till fru Tunheims bedrövelse. Under följande veckor genomgår Maria en dramatisk men ofrånkomlig förändring, från osminkad hemmaflicka till en experimenterande, nyfiken tonårstjej, som allt oftare börjar umgås med sina jämnåriga kamrater. Vid ett tillfälle tillbringar hon och några killar och tjejer hela kvällen och halva natten i en lånad sommarstuga. Maria längtar till en kille som hon hade hoppats på skulle vara där, men som ännu inte dykt upp. Plötsligt knackar det på dörren, det är han, de börjar kelas, kramas och han ger henne ett sugmärke. Det blir lite för mycket för Maria, som snabbt samlar ihop sina saker och springer hem. När pappan får syn på sugmärket blir han ursinnig. Maria säger att hon ramlat och slagit sig. Pappan inser att flickan ljuger, varför han ilsket påstår att hon fört djävulen in i hemmet, att hon tagit den vidrigaste synden, lögnen, till huset. Maria reagerar behärskat och säger att det verkar finnas fler än hon som tagit in den synden i huset, varpå pappan med öppen hand slår Maria i ansiktet. Maria låter meddela sin far att hon inte tänker konfirmera sig, vilket skärper deras konflikt.

Så närmar sig dagen för konfirmation och Maria gör sin pappa glad genom att genomföra dagen på allra högtidligaste sätt. När konfirmationen är över springer Maria in till fru Tunheim för att ta henne med på middagen, till vilken också hon är bjuden. Men fru Tunheim sitter och gråter vid sitt bord och säger att hon inte orkar följa med på middagen, att hon har sorg i hjärtat och att Maria får klara sig utan henne. Innan Maria går får hon ett vackert par örhängen i present. Några dagar senare försvinner fru Tunheim. Maria anar att hon dränkt sig i sjön, vilket hon också säger till polisen. Det visar sig att Maria har rätt. Maria sätter på sig örhängena hon fått i present och sätter sig sedan vid pianot – trots att det är söndag – och spelar Bach. Pappan gör inget för att hindra henne.

Senare i kyrkan när alla nykonfirmerade ungdomar går fram till Marias pappa för att få nattvarden, så

reser hon sig upp och lämnar kyrkan, pappan och plikten ryggen. Hon går till sjön där fru Tunheim vilar för att ta ett personligt och ceremoniellt farväl. Därefter ser vi Maria gåendes gatan fram med ledig gång, utsläppt hår och ett leende på läpparna. Och där, mitt i ett steg, fryses bilden.

Efter biobesöket

Film appellerar både till intellekt och känsloliv. När det gäller de starka känslor som med stor sannolikhet många elever kan komma att uppleva inför Fru Tunheims självmord kan det vara riktigt att om än inte diskutera så i alla fall ge plats för spontana kommentarer.

Fru Tunheim

Dela sedan förslagsvis in klassen i mindre grupper om fem-sex elever i varje och ge dem olika frågeställningar att diskutera utifrån. Intressant i det här sammanhanget är att börja med att titta närmare på hur filmen bygger upp en smygande föräring om fru Tunheims självmord. Tidigt in i filmen presenteras fru Tunheim i samband med att hon tar sig ett bad i sjön. Naken, fri och full av njutning simmar hon runt, fullkomligt oberörd av omgivningen. Maria, som av händelse får syn på fru Tunheim, äser detta utan att ge sig tillkänna. En bit in i filmen när de båda etablerat en vänskapsrelation, ger fru Tunheim Maria rådet att simma naken i sjön, att det är det mest underbara man kan göra för där känner man sig lugn och fri. Ytterligare en bit in i filmen förklarar fru Tunheim för Maria att hon känner sig in i själen trött och att hon längtar till lugn och ro. Ännu en bit in i filmen går fru Tunheim grätandes och vankandes av och an nere vid sjön. Detta bildberättande gör att vi anar att något sorgligt ska ske med fru Tunheim, men vi kan inte veta med säkerhet. Och den ambivalensen, vilken i sin tur skapar spänning och dramatik, för berättelsen framåt. Trots att ingen vet var fru Tunheim finns, så säger Maria till poliskonstapeln att hon finns att finna i sjön. ★ *Hur kan Maria veta var fru Tunheim finns? Varför tror ni att fru Tunheim begick självmord? Var det oväntat? Eller kände ni på er att det*

skulle hända? Resonera gärna hur bildberättandet opererar för att ge dessa föräringar om vad som komma skall. Finns det skäl att lägga någon skuld på Marias pappa? Hur reagerade han när han fick höra om självmordet? Maria vet om pappans och fru Tunheims relation men väljer att inte säga någonting. Är det moraliskt försvarbart av Maria att inte berätta om relationen? Hur tror ni att denna förbjudna relation påverkar Marias syn på föräldrarna och deras äktenskap?

Film opererar med symboler, tecken och koder av olika slag, som är specifikt lämpade för filmen som medium. Ju mer vi vet om hur dessa fungerar och vilka effekter de har på vår förståelse av filmen desto bättre blir vi på att "läsa av" filmen. Det som sägs eller visas i filmer är inte alltid vad vi tror - det rymmer oftast mer än så. Vanligt är t ex att rollkaraktärer får fungera som tecken för ett visst ändamål. I *Söndagsänglar* skulde fru Tunheims funktion för filmens handling vara att utgöra en vägledare eller en skyddsängel för Maria. Och när Maria inte längre behöver henne, när hon är mogen nog att stå på egna ben, har fru Tunheim heller ingen funktion att fylla längre. I stället får fru Tunheims självmord symbolisera men också dramaturgiskt förstärka Marias övergång från det osjälvständiga barnet till den unga självständiga och befriade kvinnan. ★ *Resonera gärna kring huruvida fru Tunheims självmord tjänar ett för Marias utveckling symboliskt syfte. Att fru Tunheim så att säga måste "dö" för att Maria ska kunna bli vuxen och stå på egna ben.*

Puberteten

Maria är en sökande och ifrågasättande tjej på väg in i puberteten och därmed stänga dörren till barnkammaren. Detta sker inte helt smärtfritt. Hennes pappa, den stränge och djupt religiöse prästen, får symbolisera den del av vuxenvärlden som Maria måste göra sig fri ifrån för att kunna bli en egen individ. Hon måste växa – inte bara kroppsligt utan också själsligt – men helst utan hjälp från de vuxna och deras på förhand institutionaliserade värderingar, regelsystem och moralism.

Men om pappan och mamman får representera det rigida och regelstyrda, som Maria måste frigöra sig från, representerar fru Tunheim den del av vuxenvärlden som är tolerant, nyfiken, varm, bejakande och spännande. Och det är den delen som Maria söker sig till.

★ *Samtala gärna om hur ni ser på Marias och fru Tunheims relation. Kan man säga att de är vänner? Har ni egna erfarenheter av att ha en äldre man eller kvinna som vän? Vad kan det finnas för fördelar respektive nackdelar med en sådan vänskap? Resonera gärna också kring Marias mammas kuvade och underordnade roll i familjen. På vilket sätt skulle ni beskriva relationen mellan Maria och hennes mamma, respektive mellan Maria och hennes pappa? Är det en övertygande bild av en familj?*

Gänget som Maria börjar umgås allt mer med, porträtteras på ett ganska schablonmässigt sätt, men uttrycker ändå vad som i mitten av 50-talet var typiskt för tonåren. Viktigast i livet tycks vara att dricka öl, röka cigaretter, lyssna på rock'n'roll och hängla. Porträttet av Maria, däremot, är mer mångfacetterat och förmodligen mer rättvist. Maria dras å ena sidan till deras livsstil men håller sig ändå på sin kant och går sin egen väg. Trots detta så accepteras hon av såväl killarna som tjejerna.

★ *Här kan det vara lämpligt att dela in klassen i kill-respektive tjejgrupper då det blir lättare att prata om sex och relationer. Känner ni igen er i bilden av hur tonårgänget skildras? Finns det några likheter? I sådant fall: vilka då? Hur anser ni att flickornas förhållande till killar och sex är? Resonera kring när en tjej tillåts ligga med en kille respektive när det inte är acceptabelt. Hur ser ni på tjejen i filmen som kommer ut från rummet med blod rinnande nedför benen? Och, slutligen, anser ni att det är trovärdigt att Maria accepteras trots att hon inte riktigt "stämmer in" i gänget?*

Tro eller inte tro

Maria är till en början övertygad kristen. Visserligen har hon inget val, hennes pappa är präst och hemmet utformat efter pappans kristna värderingssystem och det är i den miljö Maria fostrats. Hon ska snart

konfirmera sig och det känns naturligt. Men så börjar Maria tänka egna tankar angående Gud, religion och sex och om sin relation till mamma och pappa och då börjar hon ifrågasätta allt som hon tidigare ansett vara självklart. Detta skapar naturligtvis oreda i hemmet och konflikten mellan Maria och hennes föräldrar – här fokuserat på hennes pappa – är ett faktum. Man skulle kunna tolka Marias plötsliga avståndstagande från kristendomen som kort och gott ett föräldrauppror. Men man kan också se religionen med dess tydliga och inordnade regelsystem som ett hot mot människans (Marias) rättighet och möjlighet att tänka och agera självständigt.

★ *Huruvida Maria i filmens slut tror på Gud eller inte är svårt att svara på. Vad tror ni? Hur ser ni på Gud?*

Varför tror ni att man konfirmerar sig? Försök ta reda på så mycket fakta som möjligt vad gäller konfirmation. Jämför gärna den kristna konfirmationen med andra trosbekännelser.

Filmens form

Söndagsänglar utspelas i ett välbärgat prästhem någon gång på 1950-talet i en ort i Norge. Det kan vara intressant att se huruvida man lyckats skapa en atmosfär som gör att tidsandan känns trovärdig vad gäller familjens hem med dess möbler, dukning, tavlor och stil, men också hur personerna i filmen går klädda.

★ *Fundera på hur tjejerna och killarna i gänget var klädda. Hur såg tjejernas kjolar och håruppsättningar ut? Var de tidstroga? Vilken musik lyssnade man till?*

Ett intressant grepp som regissören använder för att skapa stämning och laddning är motsatsparet: klassisk musik kontra rock'n'roll. När Maria umgås med familjen, fru Tunheim, sitter i kyrkan eller simmar naken i sjön spelas klassisk eller kyrklig musik. Men då hon umgås med gänget, går på kafé eller då föräldrarna rest bort över helgen och lämnat barnen ensamma hemma och Maria passar på att sätta på radion för att dansa med lillebror, då spelas alltid rock'n'roll. Detta motsatspar symboliserar bl a det gamla mot det nya, det heliga mot det förbjudna.

★ *Fundera över vilken inverkan på åskådaren det har att tonerna från klassisk musik hörs när Maria eller fru Tunheim badar naken i sjön, i stället för att ljudet från en rocklåt skulle höras. Eller om ungdomarna i stället för rock'n'roll rökte, drack öl och hänglade till en folkkonsert av Bach i d-moll.*

Modet att tro på sig själv

Söndagsänglar är en vacker, underhållande och kanske främst för unga tjejer, upplyftande och viktig film. Den skildrar en ung flickas väg in i puberteten, när kroppen börjar växa och intresset för killar och sex blir allt mer viktigt. Filmens handling utgår från Marias känslor och tankar, vilket är ett sällsynt tema i film. Filmens kanske mest betydelsefulla budskap lyder: ha modet att våga tro på dig själv och dina värderingar även om du är ensam om att ha dem!

PRODUKTIONSUPPGIFTER:

Norge 1996 Söndagsengler

Regi: Berit Nesheim

Manus: Berit Nesheim & Lasse Glomm efter Nortvedts roman "Söndag"

Foto: Arne Borsheim

Klippning: Lillian Fjellvær

Musik: G Böhren & B Åserud

I ROLLERNA:

Maria – Marie Theisen

Fru Tunheim – Hildegunn Riise

fadern – Björn Sundquist

Olav – Martin Dahl Garfalk

Anna – Ina Sofie Brodahl

TEKNISKA UPPGIFTER:

Längd: 98 min

Format: 1:1.66

Ljud: Dolby

Censur: Från 7 år

Svensk premiär: 26.11.1997

DISTRIBUTION:

Folkets Bio, Box 2068, 103 12

Stockholm Tel: 08-402 08 23,

fax: 08-402 08 27